

Lagutskottets betänkande

1976/77:26

med anledning av motioner om vårdnad av barn m. m.

Ärendet

I detta ärende behandlar utskottet motionerna 1976/77:333, 1976/77:334, 1976/77:652, 1976/77:658, 1976/77:666 samt 1976/77:944 i den del denna motion hänvisats till lagutskottet.

Motionen 1976/77:944 har, såvitt gäller yrkanden om ändringar i barna-vårdslagen, hänvisats till socialutskottet.

Motionsyrkanden

I motionen 1976/77:333 av fru Andersson i Kumla m. fl. (s) yrkas att riksdagen antar följande förslag till ändring i 6 kap. 7 och 8 §§ föräldrabalken.

Nuvarande lydelse

Stå barn under vårdnad av bägge föräldrarna och vilja föräldrarna eller en av dem att vårdnaden icke längre skall tillkomma dem gemensamt, har rätten på ansökan av endera att förordna vem av dem som skall ha vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, hur de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, skall rätten besluta i överensstämmelse med vad de önska, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. I annat fall beslutar rätten efter vad som finnes skäligt med hänsyn till barnens bästa. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtrors åt särskilt förordnad förmyndare.

Föreslagen lydelse

7 §

Stå barn under vårdnad av bägge föräldrarna och vilja föräldrarna eller en av dem att vårdnaden icke längre skall tillkomma dem gemensamt, har rätten på ansökan av endera att förordna vem av dem som skall ha vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, hur de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, skall rätten besluta i överensstämmelse med vad de önska, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. I annat fall beslutar rätten efter vad som finnes skäligt med hänsyn till barnens bästa. *Finner domstolen då båda föräldrarna vara lämpliga vårdnadshavare, bör den anförtrors vårdnaden som är mest beredd att få till stånd en fungerande gemensam vårdnad.* Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anföras åt särskilt förordnad förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, skall rätten tillika förordna angående vårdnaden om barnen. Härvid äger första stycket motsvarande tillämpning. Äro föräldrarna ense om att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall dock rätten besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa.

8 §

Står barn under vårdnad av endast den ene av föräldrarna, skall rätten på ansökan av den andre överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense att vårdnaden skall överföras till den andre eller att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall rätten på ansökan besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Står barn under vårdnad av endast den ene av föräldrarna, skall rätten på ansökan av den andre överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. *Finner domstolen då båda föräldrarna vara lämpliga vårdnadshavare, bör den anföras vårdnaden som är mest beredd att få till stånd en fungerande gemensam vårdnad.* Äro föräldrarna ense att vårdnaden skall överföras till den andre eller att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall rätten på ansökan besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

I motionen 1976/77:334 av herrar Johansson i Växjö (c) och Bengtsson i Hamneda (c) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att familjelagssakkunniga ges i uppdrag att pröva frågan om någon form av resebidrag till föräldrar för besök hos sina barn när dessa bor hos den andre föräldern och att detta bidrag också kan tillämpas för barn som vill besöka den förälder som bor på annan ort.

I motionen 1976/77:652 av fru Hedvall (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att frågan om gemensam vårdnad av barn för ogifta sammanboende föräldrar ånyo utreds.

I motionen 1976/77:658 av fru Lindquist (m) och herr Winberg (m) yrkas att riksdagen beslutar

1. att stadgandet i 6 kap. 13 § föräldrabalken i dess före den 1 januari 1977 gällande lydelse återinföres,

2. att bestämmelsen i 6 kap. 7 § föräldrabalken inte skall gälla i bestående äktenskap, samt

3. att lagtexten i 6 kap. 7 § föräldrabalken erhåller en sådan formulering att därav framgår att rätten äger, när skäl därtill föreligger, lämna ansökan utan bifall.

I *motionen 1976/77:666* av herr Svensson i Malmö (vpk) yrkas att riksdagen beslutar införa följande tillägg till 6 kap. 7 § föräldrabalken.

Handlägger domstol eller annan myndighet ärende rörande rättslig eller faktisk vårdnad, omhändertagande för samhällsvård eller annan åtgärd av väsentlig betydelse för underårigs personliga förhållanden, och har den underåriga uppnått skolpliktig ålder, skall hans inställning i saken utrönas och beaktas. Har den underåriga fyllt 12 år eller nått en däremot svarande mognadsgrad, skall myndighet ej utan synnerliga skäl fatta beslut i strid med hans inställning.

I *motionen 1976/77:944* av herr Gahrton (fp) yrkas, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar anta följande ändringar i föräldrabalken.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

3 §

Vårdnadshavare skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Föräldrarna ska utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Barnet må icke utsättas för kroppslig bestraffning eller kränkande behandling.

7 §

Stå barn under vårdnad av bägge föräldrarna och vilja föräldrarna *eller en av dem* att vårdnaden icke längre skall tillkomma *dem* gemensamt, har rätten på ansökan av endera att *förordna* vem av *dem* som skall ha vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, hur de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, skall rätten besluta i överensstämmelse med vad de önska, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. I annat fall beslutar rätten efter vad som finnes skäligt

Stå barn under vårdnad av bägge föräldrarna och vilja föräldrarna *och barnen eller någon av parterna* att vårdnaden icke längre skall tillkomma *föräldrarna* gemensamt har rätten på ansökan av endera att *utröna, med hjälp av en av barnet utvald förtroendeman och en av rätten utsedd barnpsykolog, vad barnet vill och därefter förordna* vem av *föräldrarna* som skall ha vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen bör *och vill* stå under den enes vårdnad, hur de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna *och barnet* ense, skall

Nuvarande lydelse

med hänsyn till barnens bästa. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart att *ingendera* av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskild förordnad förmyndare.

Föreslagen lydelse

rätten besluta i överensstämmelse med vad de önska, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. I annat fall beslutar rätten efter vad som finnes skäligt med hänsyn till barnens bästa. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart att *ingen* av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, skall rätten tillika förordna angående vårdnaden om barnen. Härvid äger första stycket motsvarande tillämpning. Äro föräldrarna ense om att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall dock rätten besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa.

8 §

Står *barn* under vårdnad av endast den *ene* av föräldrarna, skall rätten på ansökan av den andre överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense att vårdnaden skall överföras till den andre eller att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall rätten på ansökan besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Står *barnet* under vårdnad av endast den *ena* av föräldrarna skall rätten på ansökan av *barnet eller* av den andre överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. *Barnets utvalda förtroendeman samt en av rätten utsedd barnpsykolog skall yttra sig i målet.* Äro föräldrarna *och barnet* ense att vårdnaden skall överföras till den andre eller att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, skall rätten på ansökan besluta i överensstämmelse därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

11 §

Fader *eller* moder som är skild från vårdnaden får ej betagas tillfälle till umgänge med *barnet*, med mindre särskilda omständigheter *föranleda det*. Nöjes han ej med vad som härom bestämmes av den som har vårdnaden, skall rätten besluta i frågan.

Fader *och* moder som är skild från vårdnaden får ej betagas tillfälle till umgänge med *barnen*, med mindre särskilda omständigheter *föranleder detta*. Nöjes han *eller barnen* ej med vad som härom bestämmes av den som har vårdnaden, skall rätten besluta i frågan *med biträde av barnets utvalda förtroendeman samt en av rätten utsedd barnpsykolog.*

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

13 §

I mål eller ärende angående *vårdnad* om barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om *vårdnaden* efter vad som finnes skäligt.

I mål eller ärende angående *vårdnaden* om barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om *vårdnaden* efter vad som finnes skäligt *i samråd med barnets förtroendeman och en av rätten tillsatt barnpsykolog. Vid förflyttning av barn från en vårdnadshavare till en annan skall hänsyn i första hand tagas till barnens ålder och de därmed sammanhängande olika behoven av kontinuitet i vården. Är barnet under 6 år skall bindningen till barnets tidigare vårdare inte få störas av förflyttningar utom i fall av fysisk eller psykisk misshandel. Också för barn mellan 6 och 10 år skall barnets önskemål prioriteras framför vuxnas i samband med vårdadsförändringar och deras behov utvärderas i samarbete med barnets utvalda förtroendeman och en av rätten tillsatt barnpsykolog. Barn över 10 år skall höras och deras åsikt tas med i övervägandena i paritet med föräldrarnas. För barn i alla åldrar skall gälla att de får flyttas till en ny vårdare endast med iakttagande av en tillväpningsperiod som utformas i samarbete med barnets förtroendeman och en av rätten utsedd barnpsykolog.*

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnandet meddelas, skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har *förordnande* meddelats, prövar rätten när målet eller ärendet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnandet meddelas skall motparten *och barnets förtroendeman samt psykologen* beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har *förordnandet* meddelats, prövar rätten när målet eller ärendet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Nuvarande lydelse

Förordnande som nu nämnts går i verkställighet lika med laga kraft ägande dom men kan *när som helst* återkallas av rätten.

Föreslagen lydelse

Förordnandet som nu nämnts går i verkställighet lika med laga kraft ägande dom men kan återkallas av rätten.

21 kap.

4 §

Har barnet fyllt femton år, får verkställighet icke ske mot dess vilja, utan att länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu ej fyllt femton år men nått sådan mognad, att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

Är barnet under 6 år, får verkställigheten inte ske mot dess vilja, om den skulle innebära att bindningen till dess tidigare vårdare störs, såvida inte länsrätten finner det nödvändigt med hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller om barn under 10 år har sådana bindningar till sina vårdare att barnets förtroendeman och en av rätten utsedd barnpsykolog anser, att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt. Barn över 10 år bör höras och deras åsikt tas med i övervägandena inför verkställigheten.

6 §

Även om dom eller beslut som avses i 1 § ej föreligger, äger den som har vårdnaden att, när barnet vistas hos annan, påkalla länsrättens åtgärd för att barnet skall överflyttas till honom.

Även om dom eller beslut som avses i 1 § ej föreligger, äger den som har vårdnaden att, när barnet vistas hos annan, påkalla länsrättens åtgärd för att barnet skall överflyttas till honom. *Vid bedömningen av lämpligheten av sådan förflyttning skall hänsyn tagas i första hand till barnets ålder och de därmed sammanhängande olika behoven av kontinuitet i vården. Allt enligt Föräldrabalken 6 kap. 13 §.*

Föreligger särskilda skäl att fråga om ändring beträffande vårdnaden prövas av allmän domstol, kan länsrätten vägra att vidtaga den sökta åtgärden.

I övrigt äga 2–5 §§ tillämpning.

8 §

Hämtning och annan åtgärd beträffande barnet skall utföras på ett

Hämtning eller annan åtgärd beträffande barnet skall utföras på ett

Nuvarande lydelse

för barnet så skonsamt sätt som möjligt.

Vid hämtning skola ledamot eller suppleant i barnavårdsnämnd eller tjänsteman inom barnavården och, om möjligt, läkare närvara. Om barnet på grund av sjukdom ej bör flyttas eller annat särskilt hinder möter, skall hämtningen uppskjutas.

Föreslagen lydelse

för barnet så skonsamt sätt som möjligt. *För barn i alla åldrar skall gälla att de får flyttas till en ny vårdare endast med iakttagande av en tillvänningsperiod som utformas i samarbete med barnets förtroendeman och en av rätten utsedd barnpsykolog.*

Vid hämtning skola ledamot eller suppleant i barnavårdsnämnd eller tjänsteman inom barnavården och, om möjligt, läkare närvara *förutom barnets utvalda förtroendeman*. Om barnet på grund av sjukdom ej bör flyttas eller annat särskilt hinder möter, skall hämtningen uppskjutas.

Gemensam vårdnad

Motionerna 1976/77:333, 1976/77:652 och 1976/77:658

Gällande ordning

Regler om vårdnad om barn återfinns i 6 kap. föräldrabalken (FB). Vårdnadsreglerna fick sin nuvarande lydelse vid en reform 1976 (prop. 1975/76:170, LU 1975/76:33, rskr 1975/76:397).

Enligt 6 kap. 6 § FB står barnet från födelsen under vårdnad av bägge föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Är modern ensam vårdnadshavare, kan domstolen enligt 6 kap. 8 § FB överflytta vårdnaden från modern till fadern, om föräldrarna är överens om det och det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Är föräldrarna inte ense, skall rätten på ansökan av fadern överföra vårdnaden till honom, om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa. Ogifta föräldrar har vidare möjlighet att begära att få bli gemensamma vårdnadshavare för barnet. Domstolen skall på ansökan förordna om gemensam vårdnad, dock endast om det inte befinns vara uppenbart stridande mot barnets bästa. Lagen uppställer inget krav på att föräldrarna i ett sådant fall skall vara sammanboende.

Skulle det visa sig att en ordning med gemensam vårdnad för föräldrar inte fungerar, har endera eller båda föräldrarna, oavsett om de är gifta med varandra eller inte, rätt att få den gemensamma vårdnaden upplöst. Härvid gäller enligt 6 kap. 7 § FB att om föräldrarna är ense om hur vårdnaden om barnen skall ordnas, skall domstolen meddela beslut i överensstämmelse

med deras önskemål, om det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Är föräldrarna inte ense, skall domstolen bestämma efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets bästa. Om det med hänsyn till barnets bästa är uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall särskild förmyndare utses för barnet. Vid skilsmässa måste domstolen besluta om hur vårdnaden om barnen skall vara anordnad. Skulle föräldrarna härvid vara överens om att de vill utöva vårdnaden gemensamt, skall domstolen enligt 6 kap. 7 § FB besluta i enlighet med deras önskemål, om det inte skulle vara uppenbart stridande mot barnets bästa. Någon motsvarande obligatorisk prövning av vårdnadsfrågan vid upplösning av sammanboende mellan ogifta föräldrar förekommer inte.

Tidigare riksdagsbehandling

I samband med behandlingen av propositionen 1975/76:170 med förslag till bl. a. regler om gemensam vårdnad prövade utskottet två motioner, vari framställdes yrkanden som gick ut på att gemensam vårdnad borde införas såsom huvudregel även när föräldrarna inte var gifta med varandra. I sitt av riksdagen i denna del godkända betänkande (LU 1975/76:33 s. 87) förklarade sig utskottet dela departementschefens i propositionen främjande uppfattning att en förutsättning för att föräldrarna skulle ges rätt till gemensam vårdnad var att de var ense därom. Utskottet pekade på att en rättslig gemensam vårdnad innebär att föräldrarna skall besluta i en mängd frågor som rör barnet och fann det föga sannolikt att föräldrarna skulle kunna enas i alla dessa frågor om de inte kunde vara överens om att utöva den rättsliga vårdnaden gemensamt. Enligt utskottets mening förelåg det också med motionärernas förslag viss risk för att den förälder som kommit att dela den rättsliga vårdnaden med den andre utan att egentligen ha velat detta skulle kunna komma att utsättas för påtryckningar av den andre. Utskottet ansåg också att gemensam vårdnad som huvudregel kunde medföra att, när parterna inte var ense, konflikterna mellan dem skärptes. Riskerna var då stora för att barnet skulle bli den mest lidande av föräldrarnas osämja. Härtill kom att reglerna om underhållsbidrag och sociala bidrag inte var utformade med hänsyn till att gemensam vårdnad kan förekomma utanför äktenskapet. Att införa gemensam vårdnad som huvudregel, innan dessa regler omarbetats, skulle enligt utskottets mening kunna medföra allvarliga konsekvenser för föräldrar med låga inkomster och svag ekonomi. Utskottet tillade emellertid att man självfallet borde hysa förhoppningen att utvecklingen skulle gå i den riktningen att föräldrar i stor utsträckning skulle komma att utnyttja möjligheten till gemensam vårdnad. Utskottet avvisade därför inte tanken på att det i en framtid kunde finnas anledning att ånyo pröva frågan om gemensam vårdnad som huvudregel. På anförda skäl avstyrkte utskottet bifall till motionerna.

I ett särskilt yttrande (s. 136) till betänkandet anförde moderata samlingspartiets representanter i utskottet bl. a. att de under utskottets behandling av propositionen kunnat konstatera oklarheter i denna som inte berörts av motionsyrkanden men att några initiativ från utskottets sida inte kunnat tagas bl. a. på grund av den knapphändiga tid som stått utskottet till buds för behandling av propositionen. Till frågor som bort övervägas ytterligare hörde, enligt vad som anfördes i yttrandet, ett bibehållande av den tidigare regeln i 6 kap. 13 § FB om att vårdnadsbeslut skulle kunna ändras endast när väsentligt ändrade förhållanden påkallade det. I yttrandet erinrades om att denna regel hade tillkommit för att skydda barnet från alltför ofta förekommande byten av vårdnadshavare. Det var, anfördes det, anmärkningsvärt att departementschefen utan närmare motivering och, såvitt kunde bedömas, utan bärande skäl föreslagit ändring av ett i barnets intresse tillkommet stadgande. Enligt propositionens förslag skulle i princip vårdnadsbeslut kunna avlösa varandra utan begränsning, framhölls det. – En annan fråga som bort övervägas ytterligare var, anfördes det i yttrandet, den i propositionen föreslagna regeln att make i bestående äktenskap skulle kunna begära att vårdnaden inte längre skulle tillkomma makarna gemensamt och detta utan att några särskilda omständigheter föreligger. Att ett behov av ett sådant stadgande skulle föreligga syntes föga sannolikt, anfördes det avslutningsvis.

Motionsmotiveringar

I *motionen 1976/77:333* framhålls inledningsvis att det är en allmänt uttalad förhoppning att föräldrar skall komma att lösa vårdnadsfrågorna vid en skilsmässa så att en gemensam vårdnad kommer till stånd. Enligt motionärerna är riskerna för vårdnadstvister lika stora nu som förut. För barnets bästa måste anledningarna till samarbete i vårdnadsfrågan göras starkare. Det av motionärerna föreslagna tillägget till 6 kap. 7 och 8 §§ FB skulle, anför de, innebära ett betydelsefullt stöd för de många skilsmässföräldrar som önskar slippa att, av rädsla för att annars mista sina barn, drivas in i meningslösa och uppsplitande vårdnadstvister.

Varje barn måste garanteras bästa möjliga uppväxtmiljö oavsett familjeförhållanden, framhåller motionären i *motionen 1976/77:652*. Samhället skall därför stödja dem som står barnen närmast, dvs. föräldrarna, och detta oavsett om dessa är gifta eller sammanboende. Att ogifta föräldrar inte automatiskt har rätt till gemensam vårdnad av barnet drabbar ytterst det enskilda barnet på ett icke önskvärt sätt, heter det i motionen. En gemensam vårdnad medför positiva psykologiska effekter för såväl föräldrar som barn, anser motionären, som menar att ogifta sammanboende föräldrar bör ges samma rätt som gifta föräldrar till fullt rättsligt ansvar för barnen utan föregående domstolsprövning. Motionären tycker dock att frågan först bör utredas på nytt och pekar på att vissa svårigheter kan föreligga, t. ex. beträffande frågan om vem som skall betraktas som sammanboende.

I *motionen 1976/77:658* erinrar motionärerna om det ovan refererade särskilda yttrande de avgav i samband med riksdagsbehandlingen av propositionen 1975/76:170. Genom lagändringarna 1976 föll det tidigare stadgandet i 6 kap. 13 § FB bort, vilket motionärerna anser vara till nackdel för barnet. Motionärerna anför vidare att den genom ändringarna införda bestämmelsen i 6 kap. 7 § FB, att make i bestående äktenskap har möjlighet att begära att den gemensamma vårdnaden skall upphävas, kan komma att användas i trakasserings syfte till men för andra maken och barnet. Bestämmelsen är vidare, anför det i motionen, så illa utformad att det förefaller som om domstolen saknar möjlighet att i de fall som avses i paragrafen förordna om fortsatt gemensam vårdnad.

Resekostnad vid utövande av umgängesrätt

Motionen 1976/77:334

Gällande ordning

Förälder som ej är vårdnadshavare har enligt 6 kap. 11 § FB i princip rätt till umgänge med barnet i den utsträckning som föräldrarna kommit överens om eller som domstolen bestämt. Om den umgängesberättigade föräldern är bosatt på annan ort än barnet kan självfallet ett utövande av umgängesrätten vara förenat med stora kostnader. Lagen ger ingen generell möjlighet till bidrag till resekostnad för förälder som skall besöka barn som vårdas av andre föräldern. Enligt 13 § socialhjälpslagen (1956:2) kan dock s. k. frivillig socialhjälp utgå enligt de grunder som kommunfullmäktige bestämt eller, om sådana grunder ej fastställts, efter vad socialnämnden prövar erforderligt. Enligt 34 § föreligger återbetalningsskyldighet för hjälptagaren; dock kan socialnämnden meddela eftergift från återbetalningsskyldigheten.

Motionsmotivering

Mot bakgrund av de ökande kraven på möjligheter till gemensam vårdnad om barn efter skilsmässa är det enligt motionärerna angeläget att samhället hjälper till att bestrida en del av de dryga resekostnader som kan uppstå då barnet vistas på långt avstånd från den ena föräldern. Motionärerna anser att detta bör gälla även om gemensam vårdnad ej föreligger. De föreslår ett system enligt vilket föräldrarna skulle få en subventionerad resa i månaden under förutsättning att allmänt kommunikationsmedel (tåg, buss) kommer till användning och att avståndet mellan hemorterna är minst tio mil. Enligt motionärerna vore det rimligt med en subvention, till storleken motsvarande den som nu gäller för pensionärer och skolorn. I motionen föreslås också att barn skall få utnyttja rabatten för att besöka förälder på annan ort.

Pågående utredningsarbete

Familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) har tillkallats med uppdrag att verkställa utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. De sakkunnigas arbete har hittills resulterat i betänkandet (SOU 1972:41) Familj och äktenskap I samt i promemorian (Ds Ju 1976:4) angående frågan om preskription av rätt till arv efter utomäktenskapligt barn. Familjelagssakkunniga, som enligt direktiven har fria händer att inom ramen för de allmänna riktlinjerna för utredningsarbetet ta upp olika familjerättsliga frågor till övervägande, skall vid slutförandet av sitt uppdrag göra en allmän översyn av äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Vid föregående riksmöte uttalade riksdagen ett önskemål om en skyndsam reform av reglerna om underhållsbidrag till barn (LU 1975/76:33, rskr 397). Med anledning härav har regeringen genom tilläggsdirektiv uppdragit åt familjelagssakkunniga att skyndsamt se över reglerna på detta område och lägga fram förslag i delbetänkande.

Inom regeringskansliet tillsattes 1976 en särskild interdepartemental arbetsgrupp med uppgift att i nära samråd med familjelagssakkunniga och socialpolitiska samordningsutredningen (S 1975:02) pröva vissa frågor om bidragsförskott och underhållsbidrag. Gruppen hade även att överväga frågan om ekonomiskt stöd i de situationer som kan uppkomma vid delad bosättning och gemensam vårdnad. Gruppens arbete är nu avslutat och dess material har överlämnats till familjelagssakkunniga för fortsatt övervägande.

Socialpolitiska samordningsutredningen har till uppgift att göra en översyn av det socialpolitiska bidragssystemet från samordningssynpunkt. Målsättningen för översynen bör enligt utredningens direktiv vara att klarlägga hur långt bidragssystemet kan samordnas i en allmän socialförsäkring.

Barns rättsskydd

Motionerna 1976/77:666 och 1976/77:944

Motionsmotiveringar

I *motionen* 1976/77:666 anför bl. a. att det i en rad fall har hänt att barn mot sin bestämt uttryckta vilja tvingats till förflyttning från miljöer, där de velat stanna. Det har också förekommit att barn tvångsvis återförts till miljöer, där de inte velat vistas. Motionären anser att socialmyndigheterna visat en ökad benägenhet för godtycke och tvång mot de unga och att denna utveckling står i strid med modern rättsuppfattning och livssyn. Motionärens uppfattning är att de ungas rättställning snarast bör stärkas. Detta kan ske genom att deras rättsliga självständighet gradvis ökas fram till den fulla myndighetens inträdande.

I den i detta betänkande aktuella delen av *motionen 1976/77:944* yrkar motionären att vissa ändringar skall göras i 6 kap. och 21 kap. FB. Förslagen syftar enligt motionären till att stärka barns rättsställning främst genom att

1. kroppslig bestraffning och kränkande behandling av barn förbjuds,
2. barnets egen vilja tillmäts större betydelse vid vårdnadstvister och
3. barn får rätt till biträde såväl av en särskild förtroendeman som av en av rätten utsedd barnpsykolog vid vårdnadstvister.

Motionären anför bl. a. att vår tids frihetsexplosion främst har inneburit ökad frihet för föräldrarna, under det att barnen har kommit i kläm mellan de vuxna. Ett exempel på denna utveckling utgör enligt motionären avskaffandet av barnavårdsmannainstitutet för några år sedan. En anledning till denna reform var, framhålls det, att det ansågs kränkande för ensamstående mödrar att de måste ha barnavårdsman, men motionären ifrågasätter om det verkligen var bra för barnet att barnavårdsmannen togs bort. Det är nu hög tid att ge barnen en starkare rättsställning, även om det i någon mån skulle inkräkta på en förvänd föräldrafrihet, heter det i motionen. – Motionären erinrar om att aga sedan länge varit förbjuden i t. ex. skolor och ungdomsvårdsskolor men att FB inte innehåller något förbud mot aga. FB utgör enligt motionärens mening knappast något verksamt hinder mot skadliga uppfostningsmetoder. – Enligt 21 kap. 4 § FB får verkställighet av domstols vårdnadsbeslut i regel icke ske mot ett barns vilja om barnet fyllt 15 år eller nått motsvarande mognad. Motionären menar emellertid att man i stället skall ta hänsyn till det lilla barnets känslomässiga omognad på så sätt att ju mindre barnet är, desto mer skall dess önskan prioriteras i förhållande till de vuxnas. En särskild förtroendeman, dvs. en person som barnet känner och har förtroende för, skall enligt motionären ingå i samtalsmiljön och fungera som trygghetsfaktor för barnet. Den av rätten utsedda barnpsykologen skall, menar motionären, ha den erfarenhet som behövs för att förstå vad barnet vill och skall stå på barnets sida gentemot de vuxnas intressen.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågor om barns rättsliga ställning har under senare år aktualiserats i flera motioner. Med anledning av två motioner 1972 med yrkanden om förbud mot aga framhöll utskottet (LU 1972:23) bl. a. att det, även om barn redan åtnjöt ett rättsligt skydd genom brottsbalkens bestämmelser, skulle vara av värde att i FB infördes en icke straffsanktionerad bestämmelse som gav ett klart och otvetydigt uttryck för den ändrade inställningen i fråga om kroppsliga tillrättavisningar av barn. Utskottet förordade därför att 6 kap. FB blev föremål för översyn. Vid denna översyn borde vidare undersökas möjligheterna att i FB införa bestämmelser som tydligare än de då gällande gav uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrarna borde bereda sina barn. Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 1972:345).

Riksdagens skrivelse överlämnades till familjelagssakkunniga för beaktande.

I en vid föregående riksmöte väckt motion yrkades att en allsidigt sammansatt arbetsgrupp snarast skulle tillsättas med uppgift att se över hela området för barns rättsliga ställning och framlägga förslag till regler om förstärkt rättsskydd för barn. I sitt betänkande LU 1976/77:33 tillstyrkte lagutskottet bifall till motionen. Utskottet anförde bl. a. att det var föga sannolikt att en lagreglering skulle kunna lösa alla de problem som uppstår i förhållandet mellan vuxna och barn. Vad som fordrades var enligt utskottet en attitydförändring hos föräldrar och andra vuxna när det gäller förhållandet till barn. Utskottet ansåg att en sådan attitydförändring bäst skulle kunna uppnås genom information, råd och stöd samt utbildning. Utskottet ville emellertid inte avstå från att genom lagstiftning söka öka barnets rättsskydd och ansåg att det skulle vara av värde om man tillsatte en brett förankrad arbetsgrupp för att se över lagstiftningen med utgångspunkt i barnens bästa och för att föreslå de förändringar som kunde finnas erforderliga. Utskottet fann inte anledning föreslå några närmare direktiv för utredningen men pekade på möjligheten att förordna god man för barn i t. ex. ärenden om överflyttning av barn.

Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 1975/76:397).

Utredning om förstärkning av barns rättsliga ställning

Med anledning av riksdagens begäran har regeringen nyligen beslutat att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda vilka lagstiftningsåtgärder som behövs för att förstärka barns rättsskydd. I utredningsdirektiven (Dir. 1977:25) hänvisar justitieministern till vad riksdagen i detta hänseende uttalat i samband med behandlingen av propositionen 1975/76:170 och anför att det enligt hans mening är angeläget att den begärda utredningen kommer till stånd. I direktiven anføres vidare bl. a. följande.

Allmänt kan utredningens uppgift sägas vara att undersöka i vilka fall och på vilka sätt barns intressen och behov bör tillgodoses bättre än f. n. genom föreskrifter som – huvudsakligen inom ramen för lagstiftningen i övrigt – särskilt tar sikte på barnens rätt. Jag är väl medveten om att en sådan förstärkning av det rent rättsliga skyddet för barn endast är en av många åtgärder som behövs för att skapa goda uppväxtbetingelser för barn och främja deras harmoniska utveckling. Bl. a. är det nödvändigt att samhället genom generella socialpolitiska åtgärder stöder särskilt utsatta grupper. Viktigast är givetvis att föräldrar och andra fostrare handlar i en anda av omtanke om barnen och låter deras rättmätiga behov gå före det egna intresset. På den punkten är en förbättrad föräldrautbildning av stor betydelse. Nya lagregler om barns rättsliga ställning kan emellertid medverka till en önskvärd attitydförskjutning.

Riksdagen har inte funnit anledning att föreslå några särskilda direktiv för

utredningen. Inte heller jag anser det behövligt att närmare precisera utredningsuppgifterna. Jag skall i det följande ta upp några områden som bör ägnas särskild uppmärksamhet. Hittills hör främst reglerna om vårdnad och umgängesrätt samt överflyttning av barn. I det väsentliga bör det emellertid kunna överlåtas åt kommittén att själv kartlägga problemområdet och ange i vilka ämnen lagändringar bör komma i fråga. I linje härmed ligger att kommittén i en första etapp bör inrikta sitt arbete på att mera diskussionsvis presentera olika uppslag och förslag till lösningar, gärna i form av alternativ. De synpunkter och förslag som läggs fram bör remissbehandlas. En sådan arbetsmetod svarar enligt min mening väl mot utredningens syfte. Den gör det möjligt för kommittén att tillgodogöra sig erfarenheter och synpunkter från betydligt fler instanser än som rimligtvis kan delta i själva utredningsarbetet. Samtidigt kan förfarandet stimulera den allmänna debatten i de viktiga frågor som det här rör sig om. Särskilt betydelsefullt är det att nya regler om vårdnad och umgängesrätt blir noggrant genomlysta och omsorgsfullt diskuterade.

De nya regler om föräldrars gemensamma vårdnad som riksdagen beslöt i fjol och som trädde i kraft den 1 januari 1977 syftar till att främja barnets intresse av goda förhållanden till båda föräldrarna. Kommittén bör undersöka vilka möjligheter som står till buds att ytterligare tillgodose barnets eget intresse i vårdnadsfrågor. Den bör sålunda söka belysa den centrala frågan om vilka faktorer som bestämmer barnets bästa i vårdnads- och umgängesfrågor. Skäl talar vidare för att barnet behöver någon som under hela handläggningen av ett tvistigt vårdnadsärende har att bevaka uteslutande barnets intresse. Detsamma gäller i fråga om ärende om överflyttning av barn. Också i övrigt kan formerna för behandlingen av vårdnadsärenden behöva bättre anpassas efter vad barnets intresse kräver. En möjlighet är att genom särskilda regler underlätta för föräldrar som står i begrepp att separera att nå en frivillig överenskommelse i vårdnadsfrågan.

Genom direktiven har kommittén vidare övertagit familjelagssakkunnigas uppdrag från 1972 (rskr 345) att se över 6 kap. FB med syfte att där införa bestämmelser mot aga m. m.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet sex motioner i vilka tas upp frågor som rör gemensam vårdnad av barn, umgänge med barn samt barns rättsliga ställning.

Gemensam vårdnad

År 1976 genomfördes med verkan fr. o. m. den 1 januari 1977 vissa ändringar i föräldrabalkens regler om vårdnad (LU 1975/76:33). Ändringarna innebär i huvudsak följande. Den under äktenskapet gemensamma vårdnaden av barnen behöver inte längre upplösas vid en skilsmässa. Är föräldrarna överens om att de även efter skilsmässan vill utöva vårdnaden gemensamt, skall domstolen förordna härom, om det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. Även föräldrar som inte är eller har varit gifta med varandra kan numera få gemensam vårdnad om sina barn, oberoende av

om de bor tillsammans eller inte. En förutsättning härför är dock även här att föräldrarna är överens om att de vill utöva vårdnaden gemensamt och att domstolen inte finner att en gemensam vårdnad skulle uppenbart strida mot barnens bästa. Om å andra sidan båda föräldrarna eller någon av dem vill upplösa den gemensamma vårdnaden, skall domstol – oavsett om föräldrarna är gifta med varandra – förordna att endast den ene skall vara vårdnadshavare eller, om det är uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, anförtro denna åt särskild förordnad förmyndare. Vägledande för domstolens bedömning är vad som är skäligt med hänsyn till barnets bästa.

I motionen 1976/77:333 (s) föreslås att regler införs i FB av innebörd att domstolen, om föräldrarna inte är ense om hur vårdnaden skall utövas, skall kunna anförtro vårdnaden åt den av föräldrarna som är mest beredd att få till stånd en fungerande gemensam vårdnad. Motionsyrkandet är föranlett av en önskan att för barnens skull få till stånd en reglering som motiverar föräldrarna att i högre grad än som nu sker samarbeta i vårdnadsfrågorna. I motionen 1976/77:652 (m) yrkas att frågan om ogifta föräldrars rätt att få gemensam vårdnad om sina barn ånyo utreds. Motionären menar att, till skillnad från vad som nu gäller, gemensam vårdnad bör utgöra huvudregel även beträffande ogifta sammanboende föräldrar. I motionen 1976/77:658 (m) yrkas att den genom bestämmelsen i 6 kap. 7 § FB införda möjligheten för make i bestående äktenskap att få den gemensamma vårdnaden upplöst skall upphävas eftersom bestämmelsen kan användas i trakasseringssyfte till men för andra maken och barnet. Vidare föreslås en omformulering av lagtexten så att det framgår att domstolen skall kunna ogilla talan om att vårdnaden skall tillerkännas den ene föräldern i fall där föräldrar har gemensam vårdnad. Till sist föreslår motionärerna ett återinförande av den före den 1 januari 1977 gällande regeln i 6 kap. 13 § FB om att domstolen, oavsett vad den tidigare beslutat i en vårdnadsfråga, skall kunna ändra beslutet endast när väsentligt ändrade förhållanden påkallar detta. Till stöd för sistnämnda yrkande anfördes att det för barnet är viktigt att stabilitet upprätthålls i fråga om vårdnad.

Utskottet vill till en början erinra om att grunden för 1976 års vårdnadsreform varit omsorgen om barnets bästa. Möjligheten att låta den gemensamma vårdnaden bestå vid skilsmässa har tillskapats för att barnets intresse av bevarandet av nära och goda förhållanden till båda föräldrarna skall kunna tillgodoses (prop. 1975/76:170 s. 142). En ordning med gemensam rättslig vårdnad har vidare ansetts ägnad att minska riskerna för de svåra, känslomässiga konflikter som lätt uppstår i vårdnadsfrågor och som kan ha allvarliga konsekvenser för barnet. Också möjligheten för ogifta föräldrar att ha gemensam vårdnad har införts i syfte att ge barn tryggare och mer harmoniska förhållanden. Utskottet uttryckte i lagstiftningsärendet (LU 1975/76:33 s. 88) för sin del förhoppningen att utvecklingen skall gå i den riktningen att föräldrar i stor utsträckning utnyttjar möjligheten till gemensam vårdnad.

Syftet med förslaget i motionen 1976/77:333 ligger således helt i linje med

den uppfattning som utskottet vid föregående riksmöte gav uttryck för. Förslaget till lagteknisk lösning kan utskottet emellertid inte ställa sig bakom. Även de i motionerna 1976/77:652 och 658 föreslagna ändringarna i vårdnadsreglerna är föranledda av omsorgen om barnets bästa och därför i och för sig förtjänta av att närmare övervägas. Vid ett ställningstagande till motionsspörsmålen bör emellertid beaktas att de nya reglerna om gemensam vårdnad har varit i kraft endast i drygt tre månader. Erfarenheterna av den nya lagstiftningen är följaktligen mycket begränsade. Enligt utskottets mening kan det därför inte anses motiverat att redan nu på nytt ta upp vårdnadsfrågorna till prövning. Utskottet förutsätter emellertid att regeringen med hänsyn till frågornas vikt följer utvecklingen på området och tar de initiativ som kan bli erforderliga.

På anförda skäl avstyrker utskottet motionerna 1976/77:333, 652 och 658.

Resekostnader vid utövande av umgängesrätt

I motionen 1976/77:334 (c) begärs att familjelagssakkunniga ges i uppdrag att pröva frågan om någon form av resebidrag skall kunna ges åt förälder som vill besöka sina barn, när dessa bor hos den andre föräldern. Motionärerna förordar att sådant bidrag också bör kunna ifrågakomma beträffande barn som besöker förälder på annan ort.

Utskottet har vid flera tillfällen, senast i samband med den i det föregående redovisade behandlingen av förslaget till vårdnadsreform (LU 1975/76:33 s. 101), strukit under det angelägna i att barn, när föräldrarna inte bor tillsammans, ges tillfälle till ett väl tilltaget umgänge med den av föräldrarna som är skild från vårdnaden. Det är därför enligt utskottets mening olyckligt, om ekonomiska omständigheter skulle lägga hinder i vägen för ett utövande av umgängesrätten. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att statsmakterna på senare tid tagit flera initiativ som syftar till att förbättra den ekonomiska situationen för den förälder som ej har vårdnaden om barnen. Sålunda har riksdagen bl. a. nyligen godkänt ett i årets budgetproposition framlagt förslag till förbättring av bostadsbidragen för de föräldrar som inte har sina barn stadigvarande boende hos sig (prop. 1976/77:100, bil. 16 s. 22 ff, CU 1976/77:18, rskr 187).

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det kan finnas skäl att genom ytterligare ekonomiska åtgärder förbättra möjligheterna till umgänge i fall då barnet och den umgängesberättigade inte bor i närheten av varandra. Vilka åtgärder som kan vara lämpliga anser sig utskottet dock inte böra ta ställning till utan närmare utredning. Enligt vad utskottet inhämtat kommer familjelagssakkunniga inom kort att lägga fram ett delbetänkande vari tas upp frågor om underhållsbidrag till barn och om bidragsförskott. Med hänsyn härtill är det enligt utskottets mening olämpligt att nu, såsom yrkas i motionen, utöka de sakkunnigas arbete till att avse även förevarande fråga. Utskottet förutsätter emellertid att regeringen i samband med departements-

behandlingen av familjelagssakkunnigas delbetänkande också tar upp den i motionen aktualiserade frågan till övervägande. Med åberopande av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1976/77:334.

Barns rättsskydd

I motionerna 1976/77:666 (vpk) och 1976/77:944 (fp) berörs vissa frågor rörande barns rättsliga ställning. En gemensam utgångspunkt i de båda motionerna är att domstolar och andra myndigheter vid handläggning av vårdnadstvister samt ärenden om överflyttning av vårdnad eller omhändertagande för samhällsvård i högre grad än vad nu sker skall ta hänsyn till barnens egen vilja. I motionen 1976/77:666 yrkas att 6 kap. 7 § FB skall kompletteras med en bestämmelse av innebörd att i nu angivna fall barnets inställning skall utrönas och beaktas, om barnet uppnått skolpliktig ålder. Har barnet fyllt 12 år eller uppnått en däremot svarande mognadsgrad, skall beslut, som strider mot barnets inställning, få fattas endast om synnerliga skäl föreligger. I motionen 1976/77:944 läggs fram förslag till lagändringar som innebär att ju mindre ett barn är desto mer skall i förevarande fall dess önskan prioriteras i förhållande till de vuxnas. Motionären föreslår också, att barn i ärenden om vårdnad och umgängesrätt skall ha rätt till biträde av såväl en av barnet utvald förtroendeman som en barnpsykolog, utsedd av rätten. Därjämte föreslås att vårdnadsreglerna i FB kompletteras med ett stadgande om förbud mot aga eller kränkande behandling av barn.

Utskottet crinrar om att riksdagen vid föregående riksmöte begärde att regeringen snarast skulle tillsätta en allsidigt sammansatt arbetsgrupp med uppgift att se över hela området för barns rättsliga ställning och framlägga de förslag till förstärkt rättsskydd, som kunde finnas påkallade. Efter det att motionerna väcktes har regeringen, som framgår av det föregående (s. 13), beslutat tillsätta den av riksdagen begärda utredningen. Av direktiven till kommittén framgår att de genom de förevarande motionerna uppdragna spörsmålen faller inom kommitténs utredningsuppdrag. Eftersom syftet med motionerna således får anses vara tillgodosett, är någon vidare åtgärd från riksdagens sida ej påkallad.

Hemställan

Utskottet hemställer att riksdagen

1. beträffande *gemensam vårdnad*
 - a. avslår motionen 1976/77:333
 - b. avslår motionen 1976/77:652
 - c. avslår motionen 1976/77:658
2. beträffande *resekostnader vid utövande av umgängesrätt*
avslår motionen 1976/77:334

3. beträffande *barns rättsliga ställning*
avslår motionen 1976/77:666 samt motionen 1976/77:944,
såvitt nu är i fråga.

Stockholm den 19 april 1977

På lagutskottets vägnar

IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: herrar Svanström (c), Andersson i Södertälje (s), Olsson i Timrå (s), Ekinge (fp), Andersson i Gamleby (s), Olsson i Sundsvall (c), Gillström (s), fru Lindquist (m), herrar Konradsson (s), Andréasson (s), fru Karlsson (c), fru Andersson i Täby (c), herrar Silfverstrand (s), Ollén (m) och Eriksson i Ulfsbyn (c).